

**МІНІСТЕРСТВО ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА,
СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАЦІ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: СКЛАДОВІ,
ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО
СЕМІНАРУ**

(16 травня 2008 р., м. Чернігів)

**За редакцією кандидата психологічних наук, доцента
Кривоконь Н.І.**

Чернігів 2008

УДК 364.62 : 35.085

ББК 60.9

П 84

Рекомендовано до друку Вченою радою Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці 27 червня 2008 року, протокол № 11

П 84 Професійна компетентність соціальних працівників: складові, детермінанти та шляхи формування: Збірник матеріалів науково-методичного семінару / За редакцією канд. психол. наук, доцента Кривоконь Н.І. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2008. – 60 с.

ISBN 978-966-1647-20-5

До збірки увійшли матеріали науково-методичного семінару кафедри соціальної роботи Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці, на якому висвітлювалися теоретико-прикладні та методичні проблеми складових, детермінант та шляхів формування професійної компетентності соціальних працівників.

Матеріали представлятимуть інтерес для широкого кола читачів, що опікуються проблемами соціальної сфери, соціального управління, соціальної політики, а також цікавляться питаннями підготовки фахівців із соціальної роботи.

УДК 364.62 : 35.085

ББК 60.9

ISBN 978-966-1647-20-5

© Колектив авторів, 2008

© Чернігівський державний інститут права,
соціальних технологій та праці, 2008

ЗМІСТ

Вступне слово	4
Борисенко М.І. Теоретичні аспекти роботи профконсультанта	6
Волковницька Т.В. Методи підготовки студентів до волонтерської діяльності	11
Зайченко І.В. Про деякі проблеми сімейного виховання у творчій спадщині А.С. Макаренка (1888 – 1939)	14
Зайченко Н.І. Теоретико-методологічні аспекти вивчення міжнародного досвіду соціальної роботи.....	24
Корольова Л.І. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини	27
Кривоконь Н.І. Соціальна робота як важливий чинник регулювання соціальних відносин.....	32
Лєскова Л.Ф. Самоменеджмент як модель саморозвитку менеджерів соціальної роботи	37
Мекшун А.Д. Становлення гендерної культури у майбутніх соціальних працівників	45
Сила В.Г. Місцевий розвиток, орієнтований на громаду: проблеми і перспективи	50
Сила Т.І. Сучасний стан та перспективи наукових досліджень у галузі теорії соціальної роботи в Україні	52
Скорик Т.В. Технології навчання соціальних працівників: навчання як дослідження	56

Сила Т.І.,

канд. психол. наук, в.о. доцента кафедри соціальної роботи Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Теоретичний компонент соціальної роботи еволюціонує під значним впливом психотерапевтичних, психологічних, соціологічних, а також філософсько-етичних, педагогічних та правових концепцій, течій, домінуючих парадигм наукового мислення названих дисциплін, з яких беруть початок різні школи соціальної роботи.

Разом із цим, важливо відмітити, що теорія соціальної роботи, спираючись на фундаментальні філософські, психологічні, соціологічні, педагогічні напрацювання, має очевидну тенденцію до саморозвитку. Це виявляється щонайменше у формуванні нових груп понять, що вживаються переважно в даному контексті наукового знання, визначенні власного “проблемного поля”, розвитку методики і методології соціальної роботи.

Теоретичне підґрунтя соціальної роботи як професійної діяльності знаходить своє відображення у великій кількості сучасних концепцій та підходів. Найчастіше згадуються функціональний, етико-деонтологічний, особистісно-діяльнісний, позиційно-рольовий, акмеологічний та життєтворчий підходи, адаптаційно-соціалізаційна концепція. Крім того, у соціальній роботі широко застосованими є психодинамічна, біхевіоральна, когнітивна та екзистенційно-гуманістична психологічні теорії, соціально-екологічна, рольова та соціально-радикальна соціологічні моделі, теорія кризового втручання, проблемно-орієнтована модель та інші концепції.

Питання ж про те, що з цього масиву теоретичних напрацювань може бути ефективно застосовуваним в умовах українського сьогодення, і досі залишається відкритим. Разом із цим, досить велика кількість досліджень вітчизняного контексту соціальної роботи вже дали результати.

Так, у межах функціонального та позиційно-рольового підходів розроблено виробничі функції [6] та рольовий репертуар соціальних працівників. Показано, що здійснення базисних та спеціальних функцій спонукають фахівця виконувати різноманітний спектр ролей: з інформування, стимулювання, консультування, посередництва, організації, координації тощо. Успіх професійної діяльності соціальних працівників залежить від того, як їм вдалося виконати ці функціонально-професійні ролі.

Застосування етико-деонтологічного підходу дозволило розробити Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України [1].

Соціальну роботу із процесом соціалізації пов’язує розроблена українськими вченими М. Лукашевичем, В. Андрущенко адаптивно-соціалізаційна концепція соціальної роботи [5]. Ця концепція спирається на ідею допомогти клієнту в реалізації процесу соціалізації, конкретизуючи характер і зміст цієї допомоги у

відповідності з характером складної життєвої ситуації, на допомогу в адаптації, до якої і буде націлена соціальна допомога.

У рамках особистісно-діяльнісного підходу розробляються моделі особистості та професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Формування професійної діяльності та особистості соціального працівника – внутрішньо неподільний процес. Його важливим механізмом, як демонструють дослідження, виступає професійна самоідентифікація, а результатом – професійна самоідентичність. На основі проведених досліджень розроблено модель фахівця системи соціального захисту населення [3].

Актуальним, у світлі реформ, що відбуваються в державі загалом та в системі соціального захисту зокрема, є акмеологічний підхід. Відповідно до нього, соціальний працівник повинен бути не тільки висококваліфікованим професіоналом, але й людиною, здатною діяти в умовах високої невизначеності, труднощів, ризику, здатний міркувати, приймати рішення та маневрувати, зберігаючи своє обличчя, позицію, впевненість.

В аспекті широко декларованої необхідності гуманізації взаємодії соціального працівника та клієнта розвивається життєтворчий підхід. Особистісний потенціал клієнта розглядається як головний ресурс розв'язання проблем клієнта. Акцент робиться на осмисленні клієнтом власного життя, самостійності і творчості у розв'язанні власних проблем, здійсненні вибору і реалізації життєвих цілей [8].

Звісно, важко вичерпно розкрити сутність усіх концептуальних підходів, що застосовуються наразі в теорії та практиці соціальної роботи. У цій публікації ми не торкнулися багатьох аспектів означеної проблематики. Пошук теоретичного підґрунтя та наукових основ розвитку сучасної української соціальної роботи триває. Важливим, з огляду на це, є постійне вдосконалення змісту, форм та методів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відповідно до сучасних тенденцій.

Серед проблем, що перешкоджають успішному розвитку досліджень у галузі теорії соціальної роботи, хотілося б звернути увагу і на труднощі в утвердженні академічного статусу соціальної роботи як науки в Україні. Захист кандидатських і докторських дисертацій і, відповідно, виконання наукових досліджень, є можливим із соціальної педагогіки, психології соціальної роботи, соціології, права соціального забезпечення, філософії, що, безперечно, створює підґрунтя для акумулювання теоретичних напрацювань у галузі теорії соціальної роботи.

Зокрема, у царині соціальної педагогіки плідно працює авторська школа соціальної роботи “Система професійної підготовки соціального педагога” під керівництвом доктора педагогічних наук, професора А.Й. Капської, що порушила і розв'язала широке коло теоретичних і практичних питань, пов'язаних зі створенням умов для соціального становлення особистості загалом і підготовки соціальних працівників до професійної діяльності зокрема. Основними показниками діяльності школи є: розроблення Державного стандарту бакалавра зі спеціальності “Соціальний педагог”; професійно-педагогічної програми, науково-методичного комплексу забезпечення даного стандарту по спеціальності “Соціальний педагог” (33 програми, навчальний план) [2].

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка створено науково-дослідний Центр з дослідження проблем соціальної педагогіки та

соціальної роботи, очолюваний доктором педагогічних наук, професором С.Я. Харченком. Основними напрямками діяльності Центру є: соціально-педагогічний патронаж та соціальна робота з різними категоріями населення; зміст, форми і прийоми соціально-педагогічної підтримки; проблеми соціалізації дітей та молоді: умови, шляхи, механізми; соціально-педагогічні умови формування особистості в різних видах соціально значущої діяльності: громадсько-політичної, морально-естетичної, фізкультурно-оздоровчої, художньо-творчої; соціально-педагогічні фактори розвитку дитячо-підліткових та молодіжних ініціатив, дитячих і молодіжних об'єднань та організацій; соціально-педагогічні аспекти профілактики девіантної поведінки дітей і підлітків; профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі; багатоступенева підготовка соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи; соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю, що потребують особливої уваги; соціально-педагогічна робота з сім'ями різного типу: багатодітними, молодими, кризовими, прийомними [4].

Знаною є перша в Україні Школа соціальної роботи Національного університету "Києво-Могилянська академія", заснована В.Полтавцем. Дослідження науковців Школи (І. Грига, Н. Кабаченко, Т. Семигіна та ін.) у сферах соціальної роботи в системі охорони здоров'я, соціальної роботи з бездомними, соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД, соціальної роботи в громаді, інноваційної діяльності у соціальній роботі та ін. значно сприяли розширенню предметного поля соціальної роботи як науки.

Наукові дослідження у царині психології соціальної роботи активно здійснюються під керівництвом доктора психологічних наук, професора Ю.М. Швалба, доктора психологічних наук, професора Н.Ю. Максимової (Київський національний університет ім. Т. Шевченка), доктора філософських наук, професора В.В. Москаленко (Інститут психології ім. Г.С. Костюка), директора Центру практичної психології та соціальної роботи, кандидата психологічних наук, доцента В.Г. Панка.

Крім цього, з результатами різногалузевих досліджень, дотичними соціальній роботі, можна ознайомитися у випусках всеукраїнських фахових журналів "Практична психологія і соціальна робота", "Соціальна робота в Україні: теорія і практика", "Соціальна робота і соціальна політика".

Ми не мали на меті узагальнити всі напрацювання вітчизняних науковців, що працюють у галузі соціальної роботи, у цій публікації. Наразі це і не уявляється можливим через різноманіття підходів, різнопредметність пошукань, відсутності теоретико-методологічної бази досліджень власне із соціальної роботи в Україні.

На основі аналізу наявних публікацій у цій галузі [5, 6, 7 та ін.] нами були виділені наступні групи проблем, що визначають спрямованість наукових досліджень в області теорії соціальної роботи:

– дослідження методологічних проблем теорії соціальної роботи (предметно-об'єктні зв'язки, структура наукового знання у галузі соціальної роботи, науковий статус теорії і її місце в загальній системі наук, закономірності та принципи теорії соціальної роботи тощо);

- комплексні дослідження соціальних проблем різних груп населення, виділені за різними критеріями (стать, вік, характер проблематики, соціальна або демографічна група тощо);
- дослідження процесів соціальних девіацій у суспільстві (бідність, бездомність, соціальне сирітство, безробіття, насильство, алкоголізм, наркоманія тощо);
- розробка технологій профілактики, соціальної підтримки і реабілітації осіб та сімей, що відносяться до „групи соціального ризику” (малозабезпечені, неблагополучні сім’ї, неповнолітні матері та інші групи);
- міждисциплінарні дослідження теорії і практики соціальної роботи (соціально-економічна підтримка, медико-соціальна, психосоціальна, соціально-педагогічна, соціально-правова, соціально-побутова робота);
- дослідження проблем соціальної роботи в рамках різних відомств;
- дослідження в галузях соціального адміністрування (розробка соціальних програм та проектів, наукових основ організацій діяльності соціальних служб, їх фінансування, кадрового, науково-методичного і інформаційного забезпечення);
- дослідження проблем професійної діяльності, професійної майстерності, професійної ідентичності, професійної інтеракції спеціалістів із соціальної роботи, соціальних педагогів та інших працівників соціальних установ;
- осмислення та узагальнення вітчизняної практики соціальної роботи;
- дослідження світового досвіду соціальної роботи, аналіз механізмів адаптації до умов української дійсності.

На нашу думку, набуття соціальною роботою офіційного статусу академічної дисципліни, визнання соціальної роботи як науки на загальнодержавному рівні має стати першочерговим завданням фахівців у цій галузі. Досягнення цієї мети уможливить централізацію досліджень у царині соціальної роботи, консолідацію зусиль науковців у вирішенні завдань теорії соціальної роботи, створить передумови для систематизації предметного поля наукових досліджень, а також розкриє перспективи розвитку соціальної роботи як науки.

Література: 1. Зверева І.Д. Професійний етичний кодекс – нагальна вимога часу // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – №3. – С. 33-39. 2. Інститут соціальної роботи та управління // Доступно з <http://www.isru.npu.edu.ua>. 3. Кривоконь Н.І., Тартачник Т.І. Концептуальні аспекти побудови професійної моделі фахівця системи соціального захисту населення // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 5-6 травня 2003 р., Ужгород / Заг. ред. І.В. Козубовської, І.І. Миговича. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003. – С. 171-176. 4. Науково-дослідний Центр з дослідження проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи // Доступно з <http://www.lnpu.edu.ua>. 5. Соціальна робота / За ред. В.П. Андрущенко. – К.: ДЦССМ, 2003. 6. Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В.І. Полтавця. – К.: КМ Академія, 2000. – 236 с. 7. Теория социальной работы: Учебно-методическое пособие: В 3 ч. Часть 1. / Вырщиков А.Н., Кузнецова М.А., Новак Е.С., Чернов А.Ю. – Волгоград: Издательство ВолГУ, 1999. – 72 с. 8. Тюття Л.Т., Пузіков Д.О. Життєтворчий підхід до соціальної роботи // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – №3. – С. 13-19.